

*Проф. д-р Мирјана
Сланинка-Динева*

**СОЦИЈАЛНИТЕ УСТАНОВИ
ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДО-
НИЈА ВО УСЛОВИ НА
ГЛОБАЛНАТА
ЕКОНОМСКА КРИЗА**

АПСТРАКТ

Во текстот станува збор за неколку релевантни работи:

1. за редефинирање на категоријата социјални установи;
2. за одредување на положбата на социјални установи во однос на корисниците; и
3. за поинакво позиционирање на социјалните установи предизвикано од глобалната економска криза.

Во текстот ќе бидат опфатени социјалните установи во поширока смисла на зборот, во зависност од титуларот на сопственоста. Социјалните установи, покрај теорискиот и законскиот аспект, ќе бидат елаборирани и од аспект на јавните политики и јавното управување. Меѓу другото, се работи за едно значајно емпириско прашање кое претпо-

*Mirjana Slaninka-Dineva,
Ph.D*

**SOCIAL INSTITUTIONS IN
REPUBLIC OF MACEDO-
NIA IN A STATE OF
A GLOBAL ECONOMIC
CRISIS**

ABSTRACT

This article touches upon several relevant issues:

1. redefining the category of social institutions
2. determining the position of the social institutions regarding their beneficiaries and
3. different positioning of the social institutions due to the global economic crisis

The article covers social institutions in a wider sense of the word depending on the title of their ownership. These same social institutions will be elaborated not only from a theoretical and legal aspect but also regarding public policy and public management. This is a very important empirical question which asks for a lot of applicative research with the target groups from the governmental, non-governmental and the business sector at different

ставува многубројни апликативни истражувања со таргет групите од владиниот, невладиниот и бизнис секторот од различни нивоа (локално-национално). Се очекува да се потврди основната претпоставка, според која социјалните установи треба да покажат највисок степен на подготвеност за глобалната економска криза, бидејќи нивната функција е да го штитат населението од егзистенцијалниот колапс, во соработка со другите јавно-правни субјекти. Дефинитивно, се заклучува дека секоја економска криза, без оглед на просторната детерминираност, инкорпорира соодветно ниво на криза во социјалниот систем, пред се во областа на социјално-заштитниот систем.

Клучни зборови:

социјални установи, глобална економска криза, јавни политики, јавно управување, локална и централна власт

levels (local and national). It is expected that the basic assumption be confirmed according to which the social institutions need to show the highest degree of preparedness in face of the global economic crisis since their function is to protect the people from the existentialistic collapse with the help of other public legal entities. It is more than certain that every economic crisis, regardless of its location, incorporates a certain level of crisis in the social system, above all in the area of the welfare system.

Key words: Social institutions, global economic crisis, public policy, public management, local and central authorities

dinevam@isppi.ukim.edu.mk

ВОВЕД

Глобалната економска криза е, историски гледано, циклична појава, со јасно определени цели од страна на сопствениците на светскиот капитал. Се очекува КРИЗАТА да влијае негативно, претежно, врз социјалниот систем, а во тој контекст и на социјалните установи, како еден од конститутивните делови на тој систем. Затоа, неопходно е, секоја држава да се стреми минимално да го заштити сопственото население од деструктивното влијание на овој општествен феномен. Веројатно, оваа заштита ќе се движи во рамките на минимумот, дека целокупниот товар ќе биде на семејството, а делумно на економски поразвиените локални самоуправи. Државата и натаму се помалку

ќе учествува во финансирањето на социјалните установи. Таа ќе биде најприсутна во надзорот (пред се во инспекцискиот надзор).

Во контекстот на новите промени, предизвикани од глобалната светска криза, неопходно е да се рedefинира категоријата социјални установи според основачите и имотната маса. Исто така, неопходно е рedefинирање на концептот на социјалните установи, како и нивната положба во системот на локалната самоуправа. Положбата на социјалните установи треба да се приспособи кон условите на глобалната економска криза.

Во фокусот на новата стратегија приоритетни се следните работи:

1. подзасилена законодавна примена на институтот меѓуопштинска соработка;
2. нормативно-институционална концептуализација на категоријата јавно-приватно партнерство, особено во доменот на јавните установи; и
3. создавање услови за што пофреквентна застапеност на верските заедници во социјалниот систем, пред се, во поглед на основањето на социјалните и добротворните установи.

Со ангажманот на наведените законски институти се создаваат претпоставки за ублажување и надминување на социјалните проблеми. Всушност, со нивното непрестано модернизирање согласно со европското законодавство се создаваат услови за минимално влијание на кризата врз правата и институциите на социјалниот систем.

1. РЕДЕФИНИРАЊЕ НА КАТЕГОРИЈАТА СОЦИЈАЛНИ УСТАНОВИ

Познато е дека во секоја држава функционираат соодветни системи, кои со развојот на информатичкото општество стануваат се подиференцирани и се повеќе меѓузависни. Правниот, политичкиот, економскиот, социјалниот, комуникацискиот и еко-системот- тоа се основните системи во чии рамки се развиваат соодветни подсистеми. Социјалниот систем е од исклучителна важност за развојот на општеството, односно на стандардот на населението на секоја државна заедница. Со појавата на концептот на солидаристичката теорија на Леон Диги, се зајакнува социјалниот систем како систем на јавни служби кој постепено се рedefинира кон крајот на XX век.

Со сопственичката трансформација во рамките на овој систем, се наметнува потребата од рedefинирање на категоријата социјални установи, со тоа што тие можат да се сфатат во поширока и во потесна смисла на зборот. Без оглед кој е основачот и чии средства преовладуваат во имотната маса, социјалните установи се сфаќаат во поширока и во потесна смисла на зборот. Потесното значење се однесува на установите од различни дејности (нормативно утврдени според системските закони).

Овојпат вниманието ќе го насочиме кон социјалните установи кои се од доменот на социјалната и детската заштита, бидејќи тие се најмногу формално-правно децентрализирани, но и деинституционализирани според облиците.

И двата вида заштита се децентрализирани формално-правно, но не и фактички. Тоа секако зависи од типот на општините, од мрежата на институциите и од нивната оспособеност да бидат даватели на услуги. Според новиот концепт и позитивното право тие имаат можности за најголема деинституционализација.

Да констатираме: се залагаме за идејата социјалните установи како организациски облик на вршењето на социјалните услуги да се сфаќаат пошироко (во рамките на системот на општествените дејности) и потесно, на ниво на определена дејност, која има, пред се, социјално-заштитен карактер. Всушност, во секоја дејност, во крајна инстанца, се содржани елементите на социјалната држава: еднаквост, рамноправност и солидарност. Елементите на моделот се трансформираат согласно со реформата на јавните служби со која се воспоставува нов модел кој се нарекува социјално-пазарен модел.

2. СОЦИЈАЛНИТЕ УСТАНОВИ ВО СИСТЕМОТ НА ЛОКАЛНА САМОУПРАВА

Овојпат анализата ќе ја насочиме кон презентација на оние законски форми преку кои е можно намалување на негативните ефекти од глобалната криза, посебно врз социјалниот систем (во социјалните установи). Всушност, се работи за примена на неколку законски институти.

Прво: се работи за меѓуопштинската соработка од аспект на социјалниот систем и социјалните установи. Според Законот за локална самоуправа (чл. 14) МОС не се регулира доволно прецизно во однос на нестопанските јавни служби (НЈС). Одредбата е мошне екстензивна, па затоа може да биде и пошироко применувана кога е во прашање јавен интерес. За тоа како се применува овој законски институт постојат определени согледувања, кои имаат претежно стручен карактер. Но, постојат и пилот истражувања, со бројни таргет- групи, како -корисници, даватели, локални советници, локално водство.

Генерално гледано, граѓаните мислат дека меѓуопштинската соработка треба да се развива (според фреквентноста) во следните области: (што се гледа од презентираната табела):

Второ: јавно-приватно партнерство во ЕЛС.

Во Република Македонија овој вид на партнерство е најмалку развиен (формално-правно и институционално), бидејќи дури во 2008 година, со Законот за концесии и други видови приватно-јавно партнерство, се санкционира како посебен вид на вложувања во однос на определена јавна услуга. Засега

Табела 1.

Мислења/Оценки	%
Во економијата (економски развој)	66, 1
Во еко-заштитата	12, 7
Во социјалниот развој	10, 8
Во доменот на јавните служби	6, 5
Друго	3, 9
Вкупно	100, 0-510 (број)

Извор: ЛОК-САМ (проектна документација, ИСППИ, 2008.

најразвиен систем на јавно-приватни партнерства постои во Северна Ирска, во рамките на британскиот модел. Развиен модел на ППП (Public Private Partnership- PPP) од поранешните ЈУ-републики (кои не се членки на НАТО и ЕУ) има Република Хрватска, посебно во доменот на нестопанските јавни служби. Кај нас ППП се обидуваат на соодветен начин да ги формализираат локалните самоуправи на Струмица и Куманово, но само во однос на стопанските јавни услуги (пазариште, гасификација, јавна хигиена и сл.). Преку ППП се промовира јавниот интерес на помодерен начин, кој за локалните и централните власти е финансиски поисплатив. Овој модел бара сигурност (правна, политичка, административна и слично), како и обученост на државната администрација, но и готовност од страна на бизнис-секторот да стапува во ППП во областите на сите јавни дејности од локално и централно ниво.

ППП во доменот на социјалните установи од јавен карактер секако најчесто се применува на инвестирањето во изградба на јавни објекти, како што се училиштата, болниците, и слично, при што локалната самоуправа на приватникот му доделува земјиште за градба, а тој инвестира во изградбата по пат на кредит што ќе му го отплатува државата преку локалната самоуправа.¹ Во овој контекст, интересно е да се спомене дека 10% од граѓаните (од вкупно 1200 испитаници) според најновата анкета на ИСППИ сметат дека локалната самоуправа мора да има исклучиво самостојна (изворна) надлежност, без директно мешање на централната власт во сите дејности каде што се применува ППП (без примена на тендери). Тоа е доста висок процент ако се знае дека оваа е засега само законска новина, без соодветна примена.²

Трето: верските заедници како основачи на различни видови на социјални установи (во поширока смисла на зборот).

1 Сланинка-Динева, д-р Мирјана Ромите во Република Македонија на патот до локалната демократија (2006), Годишник на ИСППИ, цит. стр. 138, (127-140), стр. 296.

2 Документација на проектот “Граѓаните во одлучувањето за областите од локално ниво и значење”, ИСППИ, Скопје, 2009 година (Анкета).

Прв пат, според Уставот на Република Македонија, на верските заедници им е дозволено основање на социјални и добротворни установи. Санкционирањето на оваа уставна одредба се случи дури во 1997 година, а нејзиното проширување е предвидено со новиот Закон за правната положба на црква, верска заедница и религиозна група, кој се применува од 1 мај 2008 година. Според посебна Глава на овој Закон, претходно наведените субјекти влегуваат во јавниот живот на Република Македонија, која има секуларен карактер, како што се образовните дејности, преку веронауката и верското образование. Да споменеме дека на 15 април 2009 година Уставниот суд донесе одлука веронауката да се укине како изборен наставен предмет во основното образование. Исто така, наведените верски правни лица имаат право, покрај тоа што самостојно управуваат со верските образовни установи, самостојно да управуваат и со другите образовни установи, како и со ученичките и студентските домови кои можат да ги формираат во согласност со овој или друг закон. Покрај образовните дејности, црквата, верската заедница и религиозната група можат да основаат: хуманитарни, културни, социјални, добротворни и други дејности што се утврдени со овој (чл. 30), но и со друг закон. Според системските закони кои се однесуваат на дадените дејности се определува делокругот на овој вид правни лица во одделни нестопански јавни служби (односно социјални установи).

Во овој контекст, најважно е што граѓаните од локалните заедници (село-град) на Република Македонија сметат дека наведените правни лица треба повеќе да се ангажираат во решавањето на социјалните проблеми на населението. Фреквентноста се гледа од табела 2.

Табела 2.

Мислења / Оценки	%
Да	74, 1
Не	25, 9
Вкупно	100, 0-510 (број)

Извор, Проект ЛОК-САМ

Тоа што верските заедници и религиозни групи можат да функционираат во рамките на секуларната држава, значи дека верските субјекти постапно стануваат чинител преку кој може да се обезбедува и социјалната сигурност на населението.

Колку во Република Македонија црквите, верските заедници и религиозните групи имаат место во јавниот простор е, пред се, емпириско прашање кое може истражувачки да се третира од различни аспекти: од нормативно-

институционален аспект; од аспект на законодавната примена; потоа, од аспект на јавното мислење за ангажирањето на верските заедници и религиозни групи во јавната сфера, особено во областа на социјалната сигурност.

Како граѓаните ги доживуваат верските правни субјекти, посебно во локални рамки, како и колку воопшто се информирани за тој тип на организираност - се мошне актуелни и инспиративни прашања, посебно во услови кога државата се повеќе “бега од својот уставно загарантиран концепт на социјална држава”.

Перцепцијата на граѓаните за добротворното и социјалното организирање на верските и религиозни заедници во локални рамки беше испитувана преку следните анкетни прашања (во рамките на проектот “Десекуларизација во Р Македонија”/2007 год).

1. “Дали се согласувате, во рамките на верските заедници да се основаат добротворни и социјални установи?”;
2. ”Дали во Вашата локална средина, а и пошироко гледано, постојат добротворни и социјални установи основани од страна на верските и на религиозни групи?”;
3. “Доколку има такви установи, во што се состојат нивните активности?”; и
4. “Според Вас, дали во овие установи треба да бидат згрижувани само припадниците на верската заедница која е основач на добротворната и социјалната установа, или пак и други лица на кои помошта им е неопходна?”.

На првото прашање, “Дали се согласувате, во рамките на верските заедници да се основаат добротворни и социјални установи?”, беа добиени следните одговори:

Табела 3.

Мислења	%
Да	82,4
Не	2,8
Не знам	14,8
Вкупно	100,0- 1200 (број)

Извор: Документација на проектот “Десекуларизацијата во Р. М. «/2007.

За основање на добротворни и социјални установи од сите заедници најмногу се залагаат: Ромите (во 92, 5% случаи); Турците (во 92, 5% случаи) и “други” (како неидентификувани според етничка припадност - 90, 9% случаи). Можеби тоа се должи на нивното чувство дека тие како социјални групи се маргинализирани во глобалното македонско општество, што секако дека треба емпириски да се истражи.

Со второто и третото прашање се испитува степенот на информираноста на анкетираниите за тоа дали во нивната локална средина постојат добротворни и социјални установи основани од страна на верските и религиозни групи, а доколку постојат такви установи, да се види дали респодентите се информирани за активностите на тие установи.

На второто прашање кое гласи: ”Дали во Вашата локална средина, а и пошироко гледано, постојат добротворни и социјални установи основани од страна на верските заедници и религиозните групи?”, беа добиени следните одговори:

Табела 4.

Мислења	%
Да	30,3
Не	37,8
Не знам	31,9
Вкупно	100,0-1200 (број)

Извор-ибид.

Значи, помалку од 1/3 од испитаниците се информирани дека постојат каритативни установи на локално и на пошироко ниво.

Според резултатите од пилот-истражувањето, степенот на информираноста за постоење на каритативни установи во секуларни цели е уште помало. Имено, само 22, 0% од респодентите се информирани дека постојат такви установи, 53, 5% дека нема такви установи, а 24, 5 % воопшто ништо не знаат за такви установи.³

На третото прашање, кое е логички поврзано со второто прашање и гласи: ”Доколку има такви установи, во што се состојат нивните активности? (може повеќе одговори)”, беа добиени следните одговори

Табела 5.

Мислења	%
Згрижување на стари лица	4, 8
Згрижување на сиромашни лица	18, 8
Згрижување на зависници од алкохол и дрога	0, 4
Не знам точно за какви активности се работи	6, 3
Нема такви и не знам дали ги има	69, 7
Вкупно	100, 0-1200 (број)

Извор: ибид (Прокт: ”Десекуларизацијата во РМ”)

³ Прокт: ЛОК-САМ (Анкета/08), ИСППИ (Документација)

Колку добротворните и социјалните установи кои се основани од страна на верските заедници и религиозни групи треба да бидат отворени кон лицата на кои им е неопходна помош, или тие треба да се фокусираат само на сопственото верништво, е последното прашање за интерпретација, преку чија анализа треба да се согледа како граѓаните го прифаќаат овој облик на солидарност.

На поставеното прашање, кое гласи: ”Според Вас, дали во овие установи треба да бидат згрижувани само припадниците на верската заедница која е основач на добротворната и социјалната установа, или пак и други лица на кои помошта им е неопходна?”, беа добиени следните одговори:

Табела 6.

Мислења	%
Само припадниците на верската заедница која е основач на установата	8,4
Сите други лица на кои им е неопходна помошта	76,9
Не знам	14,7
Вкупно:	100,0-1200(број)

Извор-Ибид.

Врз основа на добиените одговори може да се заклучи дека, граѓаните ги третираат овие установи на речиси ист начин како оние од световната сфера ,

Иако според Уставот на Република Македонија, црквите, верските заедници и религиозните групи во Република Македонија се слободни во основањето на различни видови установи, тоа претпоставува дека е неопходно оваа слобода да се операционализира со нормите на позитивното право согласно со уставниот статус на наведените правни субјекти.

НВО основани од страна на верските субјекти покажуваат значителна активност во ублажувањето на сиромаштијата. Граѓаните се залагаат да има добротворни и социјални установи чии основачи би биле верските заедници и религиозните групи, посебно на локално ниво. Тоа значи дека тие имаат позитивен став кон каритативните дејности на верските заедници и на религиозните групи, (што не беше случај во минатото), бидејќи државата се повеќе се повлекува од јавниот домен, а грижата за социјалната сигурност ја префрлува на поединците и микрогрупите.

Активноста на верските правни субјекти во подрачјата на секуларното живеење е мошне ограничена, во секој поглед. Веројатно дека двете релевантни странин, државата и верските субјекти, не го слушаат доволно “гласот на народот”, а научните истражувања од овој домен се минорни.

Всушност, со истражувањето беше актуелизирана една мошне неистражена проблематика, која има интердисциплинарно значење и може да се позиционира во поширок контекст, и притоа да се “вмрежи” во цивилното општество, заедно со заинтересираните субјекти кои имаат различен правен статус (јавноправен, приватен).

3. ПОЛОЖБАТА НА СОЦИЈАЛНИТЕ УСТАНОВИ ВО УСЛОВИ НА ГЛОБАЛНАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА

Ценејќи ја објективната ситуација во поглед на условите за работа на социјалните установи (во поширока и во потесна смисла на зборот), како и мислењата на граѓаните за функционирањето на социјалните установи (според квалитетот на услугата), како и нивната граѓанско-сервисна ориентираност, пожелно е најпрво Владата и ресорните министерства да ги модифицира сите долгорочни развојни документи. Притоа, Владата да го има предвид мислењето на корисниците на услугите. За илустрација ќе се повикаме на некои емпириски согледувања од страна на корисниците, кои имаат соодветни законски права на оптимално користење на јавните услуги што ги вршат социјалните установи. Тоа се гледа преку следните мислења на анкетираниите граѓани.

Прво. Граѓаните се свесни дека социјалните установи имаат континуирано бројни проблеми (според анкетите од 2002- 2009 година). И најновата анкета покажува дека граѓаните мислат дека јавните установи во секојдневната работа се судираат со бројни проблеми. На поставеното прашање за тоа со кои проблеми се среќаваат јавните установи во секојдневната работа, граѓаните одговориле дека финансиските проблеми се на прво место (со 71, 2% од одговорите).

Табела 7.

Мислења/Оценки	%
Финансиски проблеми	71,2
Кадровски проблеми	8,8
Организациски проблеми	8,2
Материјално-технички проблеми	8,1
Просторни проблеми	1,2
Немаат никакви проблеми	2,5
Не знам	0,0
Вкупно	100,0

Извор: Проект:ЛОК-САМ

Второ. Прашањето, кое логички следува, е формулирано на следниот начин. “Што треба да се направи со цел да се подобри функционирањето на јавните установи”?

Беа искажани следните мислења:

Табела 8.

Мислења/Оценки	%
Да се подобри организацијата и работењето на јавните служби	31,9
Да се подобри техничката опременост на јавните служби	6,8
Да се подобри персоналниот менаџмент	9,4
Јавните служби да се департизираат и деполитизираат	19,4
Да има повеќе јавност и отвореност кон корисниците и медиумите	8,6
Да се засили надзорот од страна на управните органи	6,9
Вршењето на јавните услуги е добро и не е потребно подобрување	3,9
Нешто друго	0,6
Не знам	12,5
Вкупно:	100,0-1800 (број)

Извор:Проект:ЛОК-САМ, (Анкета/2009)

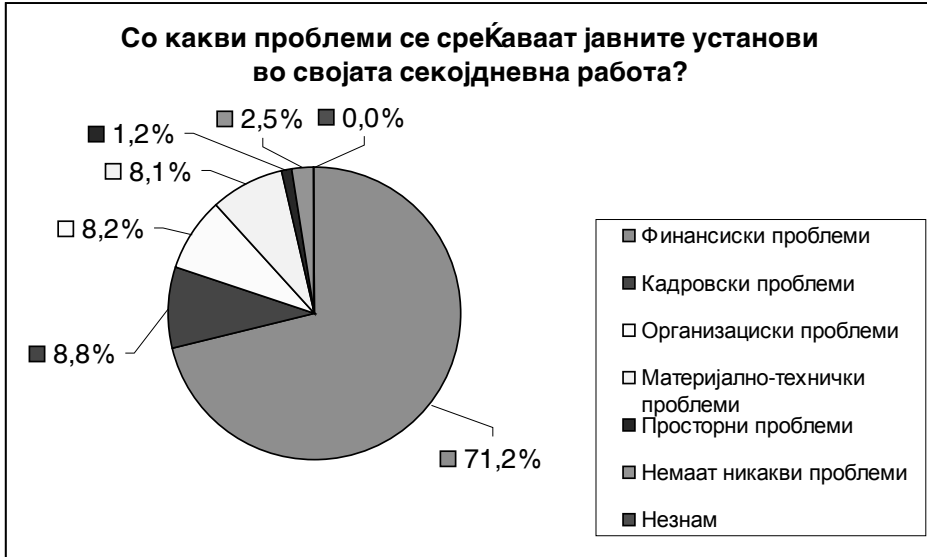
Во прилог се прикажани и графички 7та и 8та табела:

Само одговорите на овие две прашања се доволни за извршната власт да сфати дека корисниците на услугите имаат сопствено мислење, кое може да се искористи при репрограмирањето на долгорочните стратегии во кои треба да се вгради и елементот на глобалната криза, посебно во однос на социјалниот систем.

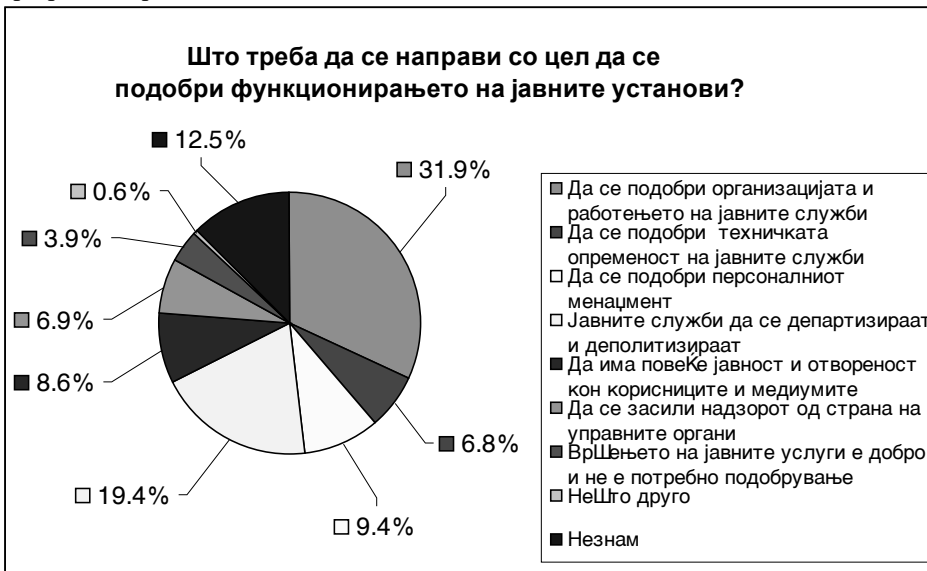
ЗАКЛУЧОЦИ

Несомнено дека предложените законски институти нема да бидат доволни за можното намалување на ризикот што го носи глобалната криза, посебно во однос на институциите на социјалниот систем. Потребна е фаворизација и на другите институти, како што се, на пример, деинституционализацијата, спонзорството и донаторството како и волонтерската работа. До каде се стигнало со примената на овие институти, неопходно е да се заинтересира научната јавност, која е должна, да ги анимира проектите во врска со дејство-

Графички приказ на табелата 7.

Графички приказ на табелата 8.

Извор:Проект:ЛОК-САМ, (Анкета/2009)

то на глобалната економска криза, пред се во сферата на социјалниот систем. На повидок нема никакви научноистражувачки проекти на таа тема. Несомнено е дека се неопходни истражувања, а потоа да следат соодветни законски промени во оваа материја. Се што е со префикс социјално, треба да има приоритетно значење за идните активности на извршната власт. И Собранието на Република Македонија треба да биде агилно во процесуирањето на законите чија материјална содржина треба да биде во интерес за целото население на државата. Не е спорно дека со демократизацијата на глобалното македонско општество, верските заедници и религиозни групи можат значително да придонесуваат за развојот, посебно ако бидат еден од актерите кои некои горливи проблеми перманентно ќе ги стават на дневен ред. За основањето и функционирањето на добротворните и социјални установи потребни се поголеми финансиски средства и примена на соодветна даночна политика во овој домен, со адекватна примена на законите, посебно на Законот за донаторство и спонзорство за јавните дејности.

Неопходно е континуирано и подолгорочно да се следи функционирањето на јавните (или социјалните) установи, посебно во системот на локалната самоуправа.

Несомнено дека преку фаворизирање на меѓуопштинската соработка, на институтот јавно-приватно партнерство, како и учество на верските субјекти во некои делови од јавната сфера на секуларната држава, се претпоставки за надминување на социјалната криза во рамките на социјалниот систем на Република Македонија.

Колку во македонското општество верските правни лица имаат место во јавниот простор, е пред се емпириско прашање кое истражувачки може да се третира од различни аспекти: од нормативно-институционален аспект, од аспект на законодавната примена и од аспект на јавното мислење.

Научната јавност во Република Македонија до сега не покажала интерес за конзистентно и континуирано проучување на остварувањето на мило-срдната (карикативната) улога на црквите, верските заедници и религиозните групи во секуларни цели. Се очекува, степенот на влезноста на верските правни субјекти во јавната сфера да зависи од нивното постојано истакнување на горливите општествени проблеми.

Тие проблеми најчесто произлегуваат од повредата на човековите права кои, пак, се содржани во нормите на работното, социјалното и хуманитарното законодавство, но и во останатите права.

Пожелно е тоа да се прави преку световните мас-медиуми, но и преку оние што се основани од страна на верските правни лица.

Корисѝени извори:

а) Научни публѝкации

1. Klajн Lajco., , Pravni poloжај verskih zajednica”(1/2004), spisanie “Religija i tolerancija”, Novi Sad, str. 91-102 (125).
2. Petak Zdravko., , Dimenzije javnih politika i javno upravljanje” (2/2008), Politicka misao, Zagreb, 9-25 (204).
3. Сасајковски, Славко: “Верските заедници денес”(11/1996), списание “Дијалог”, Скопје, стр. 137-155(стр. 217).
Сеген, Филип: “Есеј за кризата” (прев. 1997), Скопје, Култура, стр. 145.
4. Сланинка-Динева, д-р Мирјана:”Ромите во Република Македонија на патот до локалната демократија “(2006), Годишник на ИСППИ, стр. 127-140 (стр. 296).
5. Сланинка-Динева, Мирјана:”Социјалната политика во рамките на современиот правен систем во Република Македонија” (1/2008), Годишник на ИСППИ, Скопје, стр. 111-124 (335).
6. “Функционирањето на установите на локално ниво” (Студија, уредник:Мирјана Сланинка-Динева), автори:Мирјана Сланинка-Динева, Ружица Цацаноска и Марија Станкова(2006), Скопје, ИСППИ, стр. 104.
7. Цацаноска, Ружица: “Верските заедници и сиромаштијата” (2003), во:”Социјалната положба на населението во Република Македонија”, ИСППИ, ЗОР, Фридрих Еберт Штифтунг, стр. 68-76 (стр. 301).
8. Цацаноска, Ружица: “Јавна религија, цивилното општество, социјален капитал”, Правен факултет Јустинијан I, Скопје (во печат).
9. Штајнер, д-р Рикард:” КРИЗА»(превод, 1977г.), Скопје, Комунист.

б) Важечки пројѝиси

1. Устав на РМ, Сл. весник на РМ, 52/1991 и Амандмани на Уставот на РМ, 91/2001.
2. Закон за локалната самоуправа, Сл. весник на РМ, 5/2002.
3. Закон за социјалната заштита, Сл. весник на РМ, 98/2008.
4. Закон за правната положба на црква, верска заедница и религиозна група, Сл. весник на РМ, 113/2007.
5. Закон за концесии и други видови јавно-приватно партнерство, Сл. весник на РМ, 7/2008.

в) Документација (проекти)

1. Проект:”Процесот на десекуларизација во Македонија”, Скопје, ИСППИ, главен истражувач :проф. д-р Ружица Цацаноска (реализација:2004-2006;Анкета 2006).
2. Проект:”Граѓаните во одлучувањето за областите од локално ниво и значење”, Скопје, ИСППИ, главен истражувач:проф. д-р Мирјана Сланинка-Динева (реализација:2004-2009;Анкета/08 и Анкета /09 год. и Интервју /08 год).